

عنوان درس:

مراد از «الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ وَ ضَالِّينَ»

ویژه جوان

ارائه محتوا جهت استفاده
مربیان، ائمه جماعت و والدین محترم
www.SalehinZn.ir

قرآن

فهرست

- صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۲
- «الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» کیانند؟ ۲
- «مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ» و «ضَالِّينَ» کیانند؟ ۳
- مردم از نظر آیه شریفه ۵

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ

این آیه در حقیقت تفسیر روشنی است برای «صراط مستقیم» که در آیه قبل خواندیم، می گوید: مرا به راه کسانی هدایت فرما که آنان را مشمول انواع نعمتهای خود قرار دادی (نعمت هدایت، نعمت توفیق، نعمت رهبری مردان حق و نعمت علم و عمل و جهاد و شهادت) نه آنها که بر اثر اعمال زشت، و انحراف عقیده غضب تو دامگیرشان شد و نه آنها که جاده حق را رها کرده و در بیراهه ها گمراه و سرگردان شدند.

در حقیقت چون ما آشنایی کامل به راه و رسم هدایت نداریم، خدا به ما دستور می دهد که در این آیه طریق و خط پیامبران و نیکوکاران و آنها که مشمول نعمت و الطاف او شده اند را بخواهیم. و نیز به ما هشدار می دهد که در برابر شما همیشه دو خط انحرافی قرار دارد، خط «مغضوب علیهم» و خط «ضالین» که به زودی به تفسیر این دو آشنا خواهیم شد.

«الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» کیانند؟

سوره نساء آیه ۶۹ این گروه را تفسیر کرده است: وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا. (کسانی که دستورات خدا و پیامبر را اطاعت کنند، خدا آنها را با کسانی قرار می دهد که مشمول نعمت خود ساخته، از پیامبران و رهبران صادق و راستین و جانبازان و شهیدان راه خدا و افراد صالح، و اینان رفیقان خوبی هستند).

همانگونه که ملاحظه می کنیم این آیه افراد مورد نعمت خدا را چهار گروه معرفی می کند: پیامبران، صدیقین، شهداء، و صالحین.

این مراحل چهارگانه شاید اشاره به این معنی باشد که برای ساختن یک جامعه انسانی سالم و مترقی و مؤمن، نخست باید رهبران حق و انبیاء وارد میدان شوند.

و به دنبال آنها مبلغان صدیق و راستگو که گفتار و کردارشان با یکدیگر هماهنگ است، تا اهداف پیامبران را از این طریق در همه جا گسترش دهند.

به دنبال این دوران سازندگی فکری، طبیعتاً عناصر آلوده و آنها که مانع راه حق هستند سر بر دارند، جمعی باید در مقابل آنها قیام کنند و عده ای شهید شوند و با خون پاکشان درخت توحید آبیاری گردد.

در مرحله چهارم محصول این کوششها و تلاشها به وجود آمدن «صالحان»

است، اجتماعی پاک و شایسته و آکنده از معنویت. بنا بر این ما در سوره حمد در شبانه روز پی در پی از خدا می‌خواهیم که در خط این چهار گروه قرار گیریم، خط انبیاء خط صدیقین، خط شهدا و صالحین و روشن است که در هر مقطع زمانی باید در یکی از این خطوط، انجام وظیفه کنیم و رسالت خویش را ادا نمائیم.

«مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ» و «ضَالِّينَ» کیانند؟

جدا کردن این دو از هم در آیات فوق نشان می‌دهد که هر کدام اشاره به گروه مشخصی است. در اینکه فرق میان این دو چیست سه تفسیر وجود دارد:

۱- از موارد استعمال این دو کلمه در قرآن مجید چنین استفاده می‌شود که «مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ» مرحله‌ای سخت‌تر و بدتر از «ضَالِّينَ» است، و به تعبیر دیگر «ضَالِّينَ» گمراهان عادی هستند، و مغضوب علیه‌هم، گمراهان لجوج و یا منافق، و به همین دلیل در بسیاری از موارد، غضب و لعن خداوند در مورد آنها ذکر شده.

در آیه ۱۰۶ سوره نحل می‌خوانیم «وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ» آنهایی که سینه خود را برای کفر گسترده ساختند غضب پروردگار بر آنها است. و در آیه ۶ سوره فتح آمده است، «وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ» (خداوند مردان و زنان منافق و مردان و زنان مشرک و آنها را که درباره خدا گمان بد می‌برند مورد غضب خویش قرار می‌دهد، و آنها را لعن می‌کند، و از رحمت خویش دور می‌سازد، و جهنم را برای آنان آماده ساخته است).

به هر حال «مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ» آنها هستند که علاوه بر کفر، راه لجاجت و عناد و دشمنی با حق را می‌پیمایند و حتی از اذیت و آزار رهبران الهی و پیامبران در صورت امکان فروگذار نمی‌کنند آیه ۱۱۲ سوره آل عمران می‌گوید: «وَبَاؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ... ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَ يَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَ كَانُوا يَعْتَدُونَ» (غضب خداوند شامل حال آنها (یهود) شد چرا که به خدا کفر می‌ورزیدند و پیامبران الهی را به ناحق می‌کشتند).

۲- جمعی از مفسران عقیده دارند که مراد از «ضَالِّينَ» منحرفین نصاری و منظور از «مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ» منحرفان یهودند.

این برداشت به خاطر موضع‌گیریهای خاص این دو گروه در برابر دعوت اسلام می‌باشد، زیرا همانگونه که قرآن هم صریحاً در آیات مختلف بازگو می‌کند، منحرفان یهود، کینه و عداوت خاصی نسبت به دعوت اسلام نشان می‌دادند، هر چند در آغاز، دانشمندان آنها از مَبَشَران اسلام بودند، اما چیزی نگذشت که به جهاتی که اینجا جای شرح آن نیست از جمله به خطر افتادن منافع مآذیشان سرسخت‌ترین دشمن شدند، و از هر گونه کار شکنی در پیشرفت اسلام و مسلمین فروگذار نکردند (همانگونه که امروز نیز موضع گروه صهیونیست در برابر اسلام و مسلمانان همین است).

اما منحرفان از نصاری که موضعشان در برابر اسلام تا این حد سرسختانه نبود، تنها در شناخت آئین حق گرفتار گمراهی شده بودند، از آنها تعبیر به «ضالین» شده که از قبیل تطبیق کلی بر فرد است.

در احادیث اسلامی نیز کراراً «مغضوب علیهم» به یهود و «ضالین» به منحرفان نصاری تفسیر شده است و نکته‌اش همانست که در بالا اشاره شد.

۳- این احتمال نیز وجود دارد که «ضالین» به گمراهانی اشاره می‌کند که اصراری بر گمراه ساختن دیگران ندارند در حالی که «مغضوب علیهم» کسانی هستند که هم گمراهند و هم گمراهگر، و با تمام قوا می‌کوشند دیگران را همرنگ خود سازند!

شاهد این معنی آیاتی است که سخن از کسانی می‌گوید که مانع هدایت دیگران به راه راست بودند و به عنوان «يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ» از آنها یاد شده در آیه ۱۶ سوره شوری می‌خوانیم: «وَالَّذِينَ يَحْمِلُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ.» (آنها که بعد از پذیرش دعوت اسلام از ناحیه مؤمنان، در برابر پیامبر^(ص) به مخاصمه و بحثهای انحرافی بر می‌خیزند، حجت و دلیلشان در پیشگاه خدا باطل و بی اساس است و غضب خدا بر آنها است و عذاب شدید در انتظارشان خواهد بود).

اما با این همه چنین به نظر می‌رسد که جامعترین این تفاسیر همان تفسیر اول است، تفسیری که بقیه تفسیرها در آن جمع است و در حقیقت مصداقی از مصادیق آن محسوب می‌شود بنا بر این دلیلی ندارد که ما مفهوم وسیع آیه را محدود کنیم.

روشن است که آیه شریفه مردم را به سه گروه تقسیم می‌کند: نعمت داده شدگان، غضب شدگان و گمراهان، گروه اول؛ همان ها هستند که راه حق و راه توحید را یافته و در آن زندگی کرده و می‌کنند، این گروه توضیح داده شد.

گروه دوم؛ یعنی غضب‌شدگان، عبارتند از پیشوایان ستمگر اعم از کفار و مشرکان و منافقان و طاغوتها که در راه باطلند و در غضب خدا هستند و دیگران را اضلال می‌کنند.

گروه سوم؛ یعنی گمراهان عبارتند از کسانی که کورکورانه از پیشوایان ستمگر و طاغوتها پیروی می‌کنند، آنها هم در آتش خداوند خواهند بود و در روز قیامت در میان آتش خواهند گفت: «...رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلًا» (احزاب / ۶۷) یعنی خدایا ما از بزرگانمان پیروی کردیم، آنها ما را گمراه نمودند.

در قرآن مجید در موارد مکرر گفتگوی مستکبران و پیروان آنها در میان آتش نقل شده که هر یک دیگری را محکوم کرده و یکدیگر را لعنت خواهند کرد مطیعان گمراه و نادم، به پیشوایان خود خواهند گفت: شما ما را گمراه نمودید، با در نظر گرفتن این آیات شکی نمی‌ماند در اینکه مراد از «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» پیشوایان ظالم و مراد از «الضَّالِّينَ» پیروان آنهاست چنان که فرموده: «وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ» (قصص / ۴۱).

در سوره ابراهیم آیه ۲۰ چنین آمده است «وَبَرِّزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ...؛ و روزی که مردم از قبرها برانگیخته و به پیشگاه خدا حاضر شوند در آن روز ضعیفان به گردنکشان گویند ما در دنیا تابع رأی شما بودیم آیا امروز شما هم از عذاب خدا ما را کفایت خواهید کرد؟....»

در سوره سبأ از آیه ۳۱ تا ۳۳ گفتگوی مفصلی میان مستکبرین و مستضعفین نقل شده که روز قیامت خواهند گفت: شما ما را بی‌چاره کردید و به کفر و شرک وا داشتید.

در روایات شیعه و اهل سنت نقل شده است، مراد از «الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» یهود و از «الضَّالِّينَ» نصاری است، به نظر می‌آید که این روایت برای بیان مصداق است و گر نه مغضوب علیهم و ضالین اعم از یهود و نصاری می‌باشند چنان که درباره فرعون آمده است «يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ» فرعون پیروان خود را در قیامت با خود به آتش دوزخ درافکند» (هود / ۹۸) و حال آنکه فرعون و قوم او نه از یهودند و نه از نصاری.

